

**O'QUVCHILARNING NUTQI BUZILISHINI PSIXOLOGIK
PEDAGOGIK TUZATISH**

Qurbonova Marjona

O'zbekiston davlat Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi.

Qurbonova Marjona

O'zbekiston davlat Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi.

Tog'ayeva Mahliyo

O'zbekiston davlat Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi.

Ashurova Nilufar

O'zbekiston davlat Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi.

Bugungi kunda maktab yoshidagi bolalarning nutq rivojlanishi ularning umumiy intellektual va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Nutq insonning asosiy kommunikativ vositasi bo'lib, undagi buzilishlar bolaning o'qish, muloqot qilish va ijtimoiy moslashuv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, nutq buzilishlarini erta aniqlash va tuzatish maqsadida psixologik-pedagogik yondashuv zarur hisoblanadi.

Bolalarning har bir toifasi o'ziga xos psixologik-pedagogik xususiyatlarga ega, ularni psixologik-pedagogik o'rganish strategiyalarini aniqlash kerak. Shunday qilib, birlamchi va ikkilamchi nuqsonlar natijasida anomal rivojlanishning shakllanishi murakkab bo'lib, u bir tomondan har bir bola uchun individual nuqsonlar, ikkinchidan

esa shunga o'xshash nuqsonlar bilan tavsiflanadi. Bu o'ziga xoslik rivojlanish nogironligining har bir turiga bog'liqdir va bolalarning psixofizik xususiyatlarini hisobga olgan holda maxsus ta'lim sharoitlarini aniqlashga yordam beradi. Shunday qilib, rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan odamlarning zamonaviy psixodiagnostikasi nazariy va uslubiy tizimlarga asoslanadi, ular quyidagilardan iborat. Rivojlanish buzilishining har bir turi o'ziga xos psixologik tuzilishga ega.

Nutqida nuqsoni bor bolalarning pedagogik xususiyatlarini hisobga olgan holda, bolaning xatolarini xushmuomalalik bilan ko'rsatish qanchalik muhimligini ta'kidlash kerak. Pedagog noto'g'ri shakl yoki so'zni takrorlash o'rniga to'g'ri namunani berganida to'g'ri tuzatish ko'rib chiqilishi mumkin.

Shuningdek, Logopedik mashg'ulotlar jarayonida nutq nuqsoniga ega bo'lgan maktab o'quvchilarining individual xususiyatlarini hisobga olish kerak. Pedagogik nuqtayi nazardan, 7-8 yoshdan katta bolalar o'zlarining his-tuyg'ularini yaxshiroq nazorat qiladilar, ko'nikmalarga ega bo'lishadi. O'z-o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini tanqid qilish, shuning uchun uning xatolarini tuzatish uchun bolaning nutqini to'xtatish shart emas. Nutq terapiyasining yanada to'g'ri va samarali usuli - bu kechiktirilgan tuzatish usuli: bolaga gapirishga imkon berish va u tugatgandan so'ng, kamchiliklarni xushmuomalalik bilan ko'rsatish kerak.

Og'zaki nutqning buzilishi turlari quyidagilar:

- Disfoniya (afoniya) — tovush apparatining patologik o'zgarishlari oqibatida fonatsiyaning yo'q bo'lishi yoki zaiflashuvi. Ma'nodoshlari: tovushning buzilishi, fonatsiyaning buzilishi, fonotor buzilishlar, vakal buzilishlar.
- Bradilaliya — nutqning patologik sekinlashgan sur'ati. Ma'nodoshi: bradifraziya. Artikular nutq dasturining sekinlashgan ishlab chiqarishda namoyon bo'ladi, markaziy bog'langan va o'z tabiatiga ko'ra organik yoki funksional bo'lishi mumkin.
- Taxilaliya — nutqning patologik tezlashgan sur'ati. Ma'nodoshi: taxifraziya.
- Artikular nutq dasturining tezlashgan holda amalga oshirilishida namoyon bo'ladi, o'z tabiatiga ko'ra, markaziy bog'langan, organik yoki funksional hisoblanadi.

- Duduqlanish — nutq apparati mushaklarining va ixtiyoriy pay tortishish natijasida sur'at-ohangning buzilishidir. Ma'nodoshi: logonevroz. Markaziy bog'langan bo'ladi, funksional yoki organik ko'rinishga ega, ko'proq bola nutqining rivojlanishida paydo bo'ladi.
- Dislaliya –inntelegt va eshitish qobiliyating saqlanganligida tovush talaffuzining buzilishi.
- Rinolaliya (burun nutqi) - nutq analizatorining periferik qismidagi anatomik nuqson tufayli tovush talaffuzi va ovoz tembrining buzilishi.
- Dizatriya - nutq funksiyasini ta'minlaydigan mushaklarning yetarli darajada innervatsiyasining buzilishi natijasida nutqning ovozli talaffuzi va prozodik tomonining buzilishi. Dizatriya - nutq apparati innervatsiyasining organik buzilishi sababli nutqning talaffuz tomonidan buzilishidir
- Alaliya — bolaning ona qornida yoki dastlabki rivojlanish bosqichida nutq shakllanishiga qadar bosh miya qobig'i nutq doirasining organik jarohatlanishi oqibatida uzluksiz rivojlanmay qolishdir. „Alaliya” atamasi (grekcha a — yo'q, lotincha lalio — nutq) tarjimasi nutqning yo'qligi, nutqsizlik holati — nutq buzilishlariga doir adabiyotlarda qadim zamonlardan beri kuzatiladi.
- Afaziya — bosh miyaning muayyan joyi shikastlanishi bilan bog'liq holda nutqning to'liq yoki qisman yo'qolishi. Ma'nodoshlari: nutqning buzilishi, yo'qolishi. Bola nutqining bosh miya jarohatlanishi, neyroinfeksiya yoki miya shishi natijasida yo'qolishi nutqning shakllanib bo'lganidan so'ng sodir bo'lsa, unda bolalar afaziyasi deb nomlanadi. Agar buzilish kattaroq yoshda yuz bergan bo'lsa, unda afaziya haqida fikr yuritiladi.¹

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning nutqi buzilishini bartaraf etishda psixologik-pedagogik yondashuv muhim ro'l o'ynaydi. Har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga olib, tizimli tarzda olib borilgan tuzatish ishlari natijasida nafaqat nutq buzilishlari bartaraf etiladi, balki o'quvchining o'ziga ishonchi ortadi, ijtimoiy moslashuvi yaxshilanadi va o'qish jarayonidagi muvaffaqiyati oshadi.

¹ Madazizova D. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari T.: „O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" 2018

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayupova M.Y. Logopediya: darslik/ M.Y. Ayupova; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi. — T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.
2. Nurkeldiyeva D. Pedagogik psixologik diagnostika. T.: 2019
3. Madazizova D. Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari T.: „O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” 2018